

Jyllingernes ForsamlingsBrugs

Egnshistorisk Nyt nr. 2 - 2018 - udgives af Egnshistorisk Forening i Gundsø

Jyllinge Brugs med sit Forsamlingshus er børn af andelsbevægelsen. De dannede fra slutningen af 1800-tallet og mange generationer frem ramme om tidens vigtigste folkelige fællesskab i Jyllinge. Det var på Bygaden 28, 'Jyllingeåndens' vugge stod. Ånden voksede og nærrede virksomme og kreative borgeres frivillige indsatser til glæde for lokalsamfundet. Fællesskabende initiativer som Forsamlingshuset, Ålefesterne, Svømmehallen, Fjordmuseet, Spraglehøjgård og Jyllinge Festival bygger på Jyllingeånden.

Den danske landsbys sidste storhedstid – tiden 1880-1960 – kaldes også andelstiden. Brugs- og andelsbevægelse er vigtige dele af Danmarks historie om åbne fællesskaber. Af mest markante levn fra Jyllinges andelstid har vi i Jyllinges gamle bydel det tætte par: Brugsforening og Forsamlingshus. De har ligget midt i landsbyen i mere end 100 år.

En gruppe initiativrige borgere gik i marts 1890 sammen og stiftede Jyllinge Brugsforening. Allerede på stiftelsesdagen

meldte 87 personer sig ind i foreningen. Der boede 500 mennesker i Jyllinge Sogn. Senere samme år købte foreningen et stort grundstykke med et mindre stråttækt hus midt i byen. Her blev den første butik indrettet. Brugsen slog så godt an, at man i 1912 valgte at opføre en ny og større helmuret bygning, der kunne rumme den ekspanderende Brugsforening.

Om sommeren holdt jyllingerne møder og folkefester på Klinten. Frem til 1910, hvor Jyllinge Skole blev opført på Møllevej, måtte landsbyen nøjes med den lille gamle skolestue på hjørnet af Kirkestræde/Bygaden. Den driftige Brugsforening tog syv år efter foreningens start initiativ til også at opføre et forsamlingshus i tilknytning hertil. Med frivillig hjælp fik landsbyen i 1897 sit forsamlingshus til en billig pris – for landmænd transporterede byggematerialerne og husmændene hjalp håndværkerne med resten.

De gamle jyllingere havde både visioner og organisationstalent. Brugsforeningen voksede på medlemmer, og omsætningen steg år for år. Foreningen balancerede fint på de to ben: det folkelige og det forretningsmæssige. I Jyllinge Brugsforening var de kreative: fx etablerede de som nævnt forsamlingshus, hvor det ellers de fleste steder i landet var et initiativ, som udsprang fra højskolerne. Ligeledes lejede Brugsforeningen jordlodder ud til nyttehaver, og skaffede ad den vej også forretning, der kunne komme de mange medlemmer til gavn i form af bedre priser og dividendeudbetalinger.

Brugsen og Forsamlingshuset indtog fra starten en central plads i byen som forretning, samlingssted og kulturhus med en helt enorm social og samfundsmæssig betydning for hele Jyllinge. De to folkelige institutioner blev drevet sammen det meste af et århundrede. Nogle år efter, at Brugsen i 1973 flyttede ud i

Postkort ca. 1905. Den første Brugsbygning med stråtag ses til venstre i billedet (Bygaden 28).

Jyllingernes ForsamlingsBrugs

Egnshistorisk Nyt nr. 2 - 2018 - udgives af Egnshistorisk Forening i Gundsø

Jyllinge Centret, købte Gundsø Kommune Bygaden 28, og fandt forskellig anvendelse af de da forladte historiske bygninger – først som børnehave og derefter som egnsmuseum.

Helt op i nyere tid har disse bygninger tjent Jyllinge og dannet ramme om fællesskaber og initiativ. Således fx, da Egnshistorisk Forenings frivillige fra starten af 1990'erne lagde tusinder af arbejdstimer i at oprette og bistå med at drive det statsanerkendte museum, 'Fjordmuseet'. Og senere, da stormen 'Bodil' havde hærget Nordmarken, hvor de stormflodsramte beboere havde behov for et fælles samlingssted og basar. Her i de senere år har de frivillige i Facebook-gruppen/ foreningen 'Udsigten i Jyllinge' arrangeret åbne, sociale arrangementer for byen. I dag aflaster bygningerne endvidere den nedbrændte Jyllingehal, og fungerer som de mindre foreningers sted – fx med senioridræt, yoga og babygymnastik. Endvidere er her også aktivitets- og værested for unge udviklingshæmmede, der her har genfundet deres gamle klubsted 'Pusterummet', som ellers var forsvundet fra byen i kølvandet på kommunesammenlægningen.

Gennem år og dag har jyllingerne og Gundsø Kommune løbende renoveret og ombygget til tidernes nye krav. Efter Gundsø Kommunes sammenlægning med Roskilde Kommune har vedligeholdelsen dog – efter at man nedlagde Fjordmuseet i 2012, været mangelfuld nogle steder på bygningskomplekset – således fx i den

*Her ses 1912-Brugsbygningen, opført i røde sten og med veranda ud mod Bygaden.
Maleri af H.A. Brendekilde ca. 1930.*

lave tilbygning ud mod fjorden. Men de store træk som kælder og ydermure fra 1912-bygningen er der endnu.

Brugsbygningens grundplan er identisk med det, den havde, da Jyllinges mange tilflyttere i 1960'erne kom og gjorde de daglige indkøb i butikken. Største forandringer på Brugsbygningen er sket med førstesalen i hhv. 1959 og 1977. Da bygningen i 1977 skulle indrettes til børnehaven 'Fjordglimt', valgte det daværende byråd i Gundsø Kommune at fjerne Brugsbygningens 1. sal og i stedet opføre de to gavltrekanter – således at bygningen fik præg af landsbyhuse og på samme tid sikrede udsigt over fjorden oppe fra bymidten. Forsamlingshuset er også om- og tilbygget et par gange, men står i dag nogenlunde uændret siden 1940'erne, hvor den seneste tilbygning kom til ud mod Bygaden.

Lidt om andelstiden

1800-tallets arbejdere og bønder havde ringe politisk magt i Folketinget, så de søgte at organisere sig på anden vis. Blandt de største af disse initiativer var andelsbevægelsen. Denne nye økonomisk-demokratiske konstruktion blomstrede op i anden halvdel af århundredet.

Landets første levedygtige Brugsforening blev stiftet i 1866 i Thisted. Den blev startskuddet til hele andelsbevægelsen i Danmark. I Brugsforeningen har ét medlem én stemme uanset størrelsen af ens formue – i modsætning til fx aktieselskaber, hvor man har indflydelse efter aktieandele. Men det handlede også om

Jyllingernes ForsamlingsBrugs

Egnshistorisk Nyt nr. 2 - 2018 - udgives af Egnshistorisk Forening i Gundsø

at gøre det nemme re og billigere for fattige arbejdere i land og by at købe de daglige fornødenheder gennem foreningens fællesindkøb. Mange andelsledere havde endvidere været på højskole og var dér blevet inspireret til at engagere sig i lokalsamfundet. Idéen med Brugsforeninger spredte sig over hele landet, og blev en realitet i Jyllinge i 1890.

I 1914 fik Jyllinge andelstelefoncentral på Bygaden, og Fiskerihavnens andelsforening 'Jyllinge Fiskeexport' opstod i 1926. Bygningerne, der rummede disse andelsforeninger, findes stadig i 2018 i landsbymiljøet – men landsbyens tungeste vidnesbyrd på andelstiden er dog – lidt endnu – Brugsbygningen med sit Forsamlingshus på Bygaden 28, på præcis samme sted gennem over 100 år.

Imidlertid finder Roskilde Byråd, at Jyllinges gamle Brugsbygning ligger i vejen for udsigt, hvorfor de har besluttet at investere i en nedrivning af bygningen i løbet af 2018.

Partiet ved den gamle Brugs - før etableringen af den moderne rundkørsel foran bygningerne.

Maleri af Per Fjord, 2017.

'Brugsen blev lige fra starten omdrejningspunkt for hele Jyllinge By.'

Citat: Roskilde Kommunes katalog over kulturarv i Jyllinge, 2014.

'Jyllingernes Brugsforening var derfor i mange år ikke kun en forretning i udvikling, men et samlende lokalt kulturhus, hvis sociale og samfundsmæssige værdier næsten bragte stedet på højde med skole og kirke.'

Citat: Jyllinge Brugsforenings 125-års jubilæumsbog, 2015.

Ann Britt Müller